

Dnro 270/D.a.2/22.04.2014

Ylioppilastutkintolautakunta
PL 50
00581 Helsinki
lautakunta@ylioppilastutkinto.fi

Opetus- ja kulttuuriministeriö
PL 29
00023 Valtioneuvosto
kirjaamo@minedu.fi

Vitteet:

Vähemmistövaltuutetun aloite opetusministeriölle 21.1.2010;

Saamelaiskäräjien lausunnot 11.1.2010 (Dnro 23/D.a.9/2010), 25.2.2011 (Dnro 156/D.a.2/2011) ja 3.2.2014 (Dnro 63/D.a.2/2014);

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2012:7, Toimenpideohjelma saamen kielen elvyttämiseksi, erityisesti ehdotus n:o 9.

SAAMEN KIELEN ASEMA YLIOPPILASTUTKINNOSSA

1. Johdanto

Saamelaiskäräjät on huolestunut saamen kielen heikosta asemasta lukiokoulutuksessa ja ylioppilastutkinnossa. Saamen kielen asema lukiossa ja ylioppilastutkinnossa on saamelaisopetuksen solmu-kohta, joka vaikuttaa oppilaiden kielivalintoihin jo lukiota edeltävässä perusopetuksessa. Monet saamenkielistä perusopetusta saaneet oppilaat vaihtavat suomenkieliselle luokalle suomenkielisen ylioppilastutkinnon takia jo perusopetuksen yläluokilla, viimeistään lukiossa. Lisäksi ylioppilastutkinnolla on vaikutusta lukion jälkeiseen koulutukseen hakeutumisessa.

Saamen kielen (äidinkielen ja vieraan kielen) opetukseen osallistuu huomattavan vähän lukio-opiskelijoita. Saamenkielinen opetus saamelaisten kotiseutualueen lukioissa on loppunut. Lisäksi vaikeudet järjestää saamen kielen opetusta saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolisissa lukioissa heikentävät saamen kielen opetuksen saavutettavuutta merkittävästi.

Tutkinnon suorituskielen lisäksi saamen äidinkielen ylioppilaskoetta koskevat määräykset asettavat saamenkieliset opiskelijat eriarvoiseen asemaan muiden lukio-opiskelijoiden kanssa. Myös saamen vieraan kielen ylioppilaskoetta koskevat määräykset ovat ristiriidassa todellisen opetustilanteen kanssa.

Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan saamen kielen asema ylioppilastutkinnossa tulee arvioida uudestaan opetus- ja kulttuuriministeriössä valmistelussa olevaan saamen kielen elvyttämisen toimenpideohjelmaan ja käynnissä oleviin lukiokoulutusta ja ylioppilastutkintoa koskeviin uudistuksiin liittyen.

2. Aloitteen keskeinen sisältö

Saamelaiskäräjät esittää, että

- Ylioppilastutkinnon järjestämisestä annetun lain (26.8.2005/672) 1 § 'Ylioppilastutkinto ja pakolliset kokeet' 2 momentin tutkinnon suorituskieltä koskeva säännös muutetaan muotoon *"Ylioppilastutkinto suoritetaan suomeksi tai ruotsiksi. Ylioppilastutkinto voidaan suorittaa saameksi niissä aineissa, joissa kokelas on saanut opetusta saamen kielellä."*
- Ylioppilastutkinnon saamen äidinkielen koetta koskevat määräykset muutetaan yhtäläisiksi suomen ja ruotsin kielten kokeiden kanssa siten, että myös saamen kielen koe on kaksiosainen ja sitä varten on kaksi erillistä koepäivää. Mikäli tekstitaidon kokeen järjestäminen saamen kielessä ei ole mahdollista, saamen äidinkielen kokelaille järjestetään kaksi essee-koepäivää.
- Saamen kielessä järjestetään vieraan kielen koe kahdella eri tasolla, lyhyen ja pitkän vieraan kielen kokeena.

3. Saamen kielen nykyinen asema lukiokoulutuksessa ja ylioppilastutkinnossa

Saamen kieli voi lukiolain (L 629/1998) mukaan olla lukion opetuskieli (6 §) ja äidinkielen oppiaine (8 §). Lisäksi perusopetuksessa aloitetut saamen vieraan kielen oppiaineen opinnot jatkuvat lukiossa A- tai B-kielenä. Saamen kielessä on myös mahdollista suorittaa lukiossa alkavan lyhyen vieraan kielen oppimäärä (B 3).

Ylioppilastutkinnon järjestämisestä annetun lain (L 672/2005, 1 §) mukaan tutkinto suoritetaan suomeksi tai ruotsiksi. Ylioppilastutkinnossa on 1970-luvun lopulta alkaen ollut mahdollista suorittaa saamen kielessä vieraan kielen koe ja 1990-luvun alusta alkaen myös saamen kielen äidinkielen koe. Vuoteen 1998 saakka tämä mahdollisuus koski ainoastaan pohjoissaamen kieltä. Ensimmäiset ylioppilaskokelaat saattoivat kirjoittaa inarinsaamen äidinkielen kokeen keväällä 1998 ja koltansaamen äidinkielen kokeen keväällä 2012.

Ylioppilastutkintolautakunnan 25.5.2012 antaman määräyksen mukaan¹ saamen kielen koe on suomen ja ruotsin äidinkielen kokeista poiketen pelkkä esseekoe:

"Saamen kielessä järjestetään pelkkä esseekoe. Koe järjestetään omana koepäivänään. Jos kokelas suorittaa äidinkielen kokeensa saamen kielessä, hän voi toisen kotimaisen kielen kokeena suorittaa suomen tai ruotsin kielen kokeen. Toisen kotimaisen kielen kokeena voi suorittaa ruotsin tai suomen kielen oppimäärään perustuvan kokeen sijasta ruotsin- tai suomenkielisille tarkoitettun äidinkielen kokeen kyseisessä kielessä. (L 672/2005, 6 §) Edellä mainituista valinnoista riippuen kokelaan on lisäksi mahdollista suorittaa ylimääräisenä kokeena ruotsin tai suomen kielen koe."

Ylioppilastutkinnosta annetun lain (L 672/2005, 2 §) mukaan ylioppilastutkintolautakunta päättää, missä vieraisissa kielissä kokeet järjestetään ja missä kielissä järjestetään kahden eri tason mukaiset kokeet. Lautakunnan vieraan kielen kokeesta antamien määräysten mukaan²:

"Vieraan kielen koe järjestetään vaativuudeltaan kahden eri tason, pitkän ja lyhyen oppimäärän, mukaisena englannin, espanjan, ranskan, saksan ja venäjän kielessä. Pit-

¹ Äidinkielen kokeen määräykset, 25.2.2012, sivu 1.

² Toisen kotimaisen kielen ja vieraiden kielten kokeiden määräykset, 19.8.2011, 1.3. Vieraan kielen koe, sivu 3.

kään oppimäärään perustuvalla kokeella tarkoitetaan perusopetuksen vuosiluokilta 1–6 alkavan kielen (A1 tai A2) oppimäärään perustuvaa koetta. Vain pitkän oppimäärän mukaisesti laadittu koe on ylioppilastutkinnon järjestämisestä annetun lain (L 672/2005) 6 §:ssa tarkoitettu vaativampi koe.

Vieraan kielen lyhyen oppimäärän koe järjestetään seuraavissa kielissä: englanti, espanja, italia, ranska, saksa, venäjä, inarinsaame, koltansaame, pohjoissaame, latina, ja portugali. Vieraan kielen lyhyessä oppimäärässä on vain valtakunnallisesti määriteltyjä syventäviä kursseja; pakollisia kursseja ei ole. Koska Lukion opetussuunnitelman perusteissa kuitenkin on määritelty B3-kielen päättövaiheen osaamisen taso, lähtökohdiana kokeen laadinnassa on lukion B3-kielen tavoitekuvaus ja kahdeksan B3-kielen kurssia.”

Voimassa olevat lukion opetussuunnitelman perusteet (Opetushallitus 27.8.2003) sisältävät oppimäärät saamen kielen äidinkielen ja kirjallisuuden sekä saame vieraan kielen opetukseen. Vieraan kielen osalta on määritelty kolme eritasoista oppimäärää: perusopetuksen vuosiluokilla 1-6 vapaaehtoisena alkanut oppimäärä (A), perusopetuksen vuosiluokilla 7-9 alkanut oppimäärä (B2) ja lukiossa alkava oppimäärä (B3). Oppimäärät koskevat kaikkia kolmea Suomessa puhuttua saamen kieltä.

4. Saamen kielen opetuksen tilanne lukiokoulutuksessa

Lukuvuonna 2013-2014 saamen kielen äidinkielen opetusta lukiossa annetaan yhteensä 24 opiskelijalle, joista yksi opiskelee inarinsaamea, neljä koltansaamea ja 19 pohjoissaamea. Vieraan kielen opetusta saamen kielessä annetaan yhteensä 47 opiskelijalle, joista yksi opiskelee inarinsaamea, kaksi koltansaamea ja 44 pohjoissaamea. Saamen kielen lukio-opiskelijoista 26 on saamelaiden kotiseutualueen lukioissa ja 21 kotiseutualueen ulkopuolisissa lukioissa. Kaikki saamen kielen lukio-opiskelijat kotiseutualueen ulkopuolella saavat opetuksen virtuaalisesti joko saamelaiden kotiseutualueen lukioista tai eLukiosta (www.elukio.fi). eLukio käynnisti pohjoissaamen vieraan kielen lukiokurssien tarjonnan syksyllä 2013. Lisäksi osa Saamelaisalueen koulutuskeskuksen (Sámi oahpáhusguovddáš) lukuvuoden mittaisten (40 ov) saamen kielen linjojen opiskelijoista on suorittanut saamen kielen ylioppilaskokeen.

Saamenkielistä opetusta ei anneta kuluvana lukuvuonna yhdessäkään lukiossa. Saamenkielistä opetusta ei ole järjestetty syksystä 2010 alkaen. Aiempina lukuvuosina saamenkielistä opetusta annettiin vuosittain muutamalle opiskelijalle Utsjoen saamelaislukiossa. Saamelaiskäräjien mielestä pääasiallinen syy saamenkielisen lukiokoulutuksen loppumiseen on suomenkielinen ylioppilastutkinto.

Saamelaiden kotiseutualueen lukioissa Enontekiöllä, Inarissa ja Utsjoella annetaan sekä saamen äidinkielen että vieraan kielen opetusta. Inarin kunnan lukio Ivalossa järjestää opetusta kaikissa kolmessa Suomessa puhutussa saamen kielessä, inarin-, koltan- ja pohjoissaamen kielessä sekä äidinkielenä että vieraana kielenä. Sodankylän lukiossa annetaan pohjoissaamen vieraan kielen opetusta. Kaikissa kotiseutualueen kuntien lukioissa on pohjoissaamen kielen lehtorin virat. Inarin- ja koltansaamen opetus on järjestetty tuntiopettajavoimin.

Saamea vieraana kielenä kotiseutualueen lukioissa opiskelevista useimmat ovat lukeneet kieltä perusopetuksen alaluokilta alkaen. Vain harvat aloittavat opinnot B3-kielenä lukioon tullessaan. Kotiseutualueen ulkopuolella sen sijaan on opiskelijoita, jotka aloittavat saamen kielen opinnot vasta lukiossa B3 –kielenä. Kouluilta saamamme tiedon mukaan monien saamea vapaaehtoisena pitkänä vieraana kielenä (A-kieli) opiskelleiden kielitaito on lähellä äidinkielisten tasoa. Voimassa oleva

ylioppilastutkintolautakunnan määräys (em. 19.8.2011) tarkoittaa kuitenkin sitä, että kaikki saamen kielen vieraan kielen kokeeseen osallistuvat ylioppilaskokelaat suorittavat saman lyhyen oppimäärän (B3) mukaisen vieraan kielen kokeen.

Saamelaiskäräjät selvitti missä laajuudessa kotiseutualueen lukiot järjestävät saamen vieraan kielen opetusta tällä hetkellä. Sodankylän lukiosta saamamme tiedon mukaan kaikki saamen vieraan kielen opiskelijat lukevat kieltä pitkän oppimäärän mukaan. Myös Ivalon lukiossa järjestetään opetusta pitkänä vieraana kielenä (A-kieli). Enontekiön lukio ilmoitti, että he järjestävät opetusta opiskelijoiden valinnan mukaan, kuluvana lukuvuonna lyhyen vieraan kielen oppimäärän mukaan, mutta ovat valmiita järjestämään opetuksen myös pitkän oppimäärän mukaan, mikäli sitä valitaan. Utsjoen lukio järjestää kuluvana lukuvuonna lyhyen vieraan kielen opetusta, mutta sen ei katsottu vastaavan kaikkien opiskelijoiden todellista kielitaitoa, koska kaikki ovat opiskelleet saamea perusopetuksen alaluokilta alkaen.

5. Saamen kielen saattaminen ylioppilastutkinnon suorituskieleksi

Huolimatta siitä, että lukiolaki periaatteessa mahdollistaa saamenkielisen opetuksen, tämä opetus ei toteudu niin kauan kuin ylioppilastutkinnossa ei ole mahdollista suorittaa saamen kielellä muita kuin kielen kokeet. Saamenkielistä opetusta perusopetuksessa saaneet oppilaat vaihtavat opetuskielensä usein jo vuosiluokilla 7-9, viimeistään lukioon tullessaan. Merkittävin syy tähän on selviytymismahdollisuuksien varmistaminen ylioppilaskirjoituksissa.

Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan saamen kieli tulee mahdollistaa ylioppilastutkinnon suorituskieleksi muuttamalla Ylioppilastutkinnon järjestämisestä annetun lain (26.8.2005/672) 1 §:n Ylioppilastutkinto ja pakolliset kokeet' 2 momentin tutkinnon suorituskieletä koskeva säännös seuraavasti:

"Ylioppilastutkinto suoritetaan suomeksi tai ruotsiksi. Ylioppilastutkinto voidaan suorittaa saameksi niissä aineissa, joissa kokelas on saanut opetusta saamen kielellä."

Saamen kieli tulisi määrätä ylioppilastutkinnon kieleksi siten, että ylioppilaskokelas voi suorittaa omalla äidinkielellään ne oppiaineet, joissa hän on saanut opetusta saamen kielellä. Opiskelijoiden kannalta erityisesti reaaliaineiden kokeiden suorittamismahdollisuus saamen kielellä on tärkeää. Mahdollisuus suorittaa ylioppilastutkinnon kokeet saamen kielellä ei saamelaiskäräjien mielestä voi olla opetusviranomaisen harkinnan varassa. Saamelaiden oikeus omaan kieleensä on turvattu Suomen perustuslaissa (L 731/1999, 17 § 3 mom.) ja Saamen kielilaissa (L 1086/2003).

Yhtenä syynä saamenkielisen tutkinnon suorittamismahdollisuuden puuttumiselle mainitaan usein puute ammattitaitoisista kokeen tarkistajista. Tarkistajapulana yhtenä syynä voi kuitenkin pitää itse ylioppilastutkintoa. Mitä parempi asema saamen kielellä on tutkinnossa ja mitä enemmän saamenkielistä lukiokoulutusta annetaan, sitä enemmän nuoret hakeutuvat yliopisto- ja korkeakouluopintoihin, joiden osana on saamen kieli ja jotka tuottavat saamelaisyhteisön tarvitsemää osaamista. Ylioppilastutkinto on itsessään avain tarvittavan saamenkielisen asiantuntijahenkilöstön kasvamiseen tulevaisuudessa. Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan saamenkielisten ylioppilaskokeiden mahdollistamiseksi olisi uudistuksen alkuvaiheessa mahdollista käyttää ammattitaitoisia kielenkääntäjiä.

6. Yhdenvertaisuuden toteuttaminen saamen äidinkielen kokeessa

Ylioppilastutkinto uudistui keväästä 2007 lähtien, mistä lähtien äidinkielen ylioppilaskoe on ollut kaksiosainen, siihen kuuluvat tekstitaidon koe ja esseekoe, jotka järjestetään eri päivinä. Saamen kielessä järjestetään kuitenkin pelkkä esseekoe omana koepäivänään.

Opetus- ja kulttuuriministeriön lukiokoulutuksen kehittämisen toimenpide-ehdotuksia vuonna 2010 valmistellut työryhmä³ arvioi raportissaan, että saamen kielen kokeet poikkeavat suomen ja ruotsin äidinkielen kokeista rakenteeltaan, koska kokeiden pohjana käytettävä aineisto, sanomalehdet ja kirjallisuus on saamen kielellä niukkaa, eikä siten mahdollista identtistä koetta. Saamelaiskäräjät ei pidä esitettyjä perusteluita kestävinä, koska saamenkielistä aineistoa on olemassa jo runsaasti. Viime vuosina saamen kielen käyttö erityisesti median ja julkisyhteisöjen internet-sivuilla on lisääntynyt huomattavasti. Huomautamme lisäksi, ettei saamenkielisen kirjallisen aineiston määrä voi missään oloissa nousta samalle tasolle suomen- tai ruotsinkielisen aineiston kanssa.

Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan saamen äidinkielen kokeen tulee olla rakenteeltaan identtinen suomen ja ruotsin äidinkielen kokeiden kanssa. Ylioppilastutkinnon saamen äidinkielen koetta koskevat määräykset tulee muuttaa yhtäläisiksi suomen ja ruotsin kielten kokeiden kanssa siten, että myös saamen kielen koe on kaksiosainen ja sitä varten on kaksi erillistä koepäivää. Mikäli tekstitaidon kokeen järjestämistä saamen kielessä ei pidetä mahdollisena, tulee saamen äidinkielen kokelaille järjestää kaksi esseekoepäivää. Yhdenvertaisuusperiaatteen tulee toteutua myös ylioppilaskirjoituksissa.

7. Saamen vieraan kielen kokeen mahdollistaminen kahdella tasolla

Saamelaiskäräjät pitää epäkohtana ja eriarvoisuutta ylläpitävänä määräyksenä sitä, että saamen vieraan kielen ylioppilaskoe järjestetään vain yhdentasoisena kokeena. Kokeeseen osallistuvista valtaosa on oppinut kieltä jo perusopetuksen alimmilta luokilta alkaen, pienen osan aloittaessa opintonsa vasta lukiossa. Saamen vieraan kielen kokeen järjestämisessä tulisi ottaa paremmin huomioon opiskelijoiden kielitaito ja suoritettut oppimäärät. Käytännössä saamen kieli on useimmille kokelaille toinen kieli, eikä niinkään vieras kieli. Saamen vieraan kielen koe tulee saamelaiskäräjien mielestä järjestää vaativuudeltaan kahden eri tason, pitkän ja lyhyen oppimäärän (A- ja B- oppimäärien) mukaisena kokeena.

Saamen vieraan kielen kokeen järjestäminen vain lyhyen kielen kokeena vähentää osaltaan saamen kielen kokeen suorittavien kokelaiden määrää. Yliopistot ja korkeakoulut antavat pääsykokeissaan pitkän vieraan kielen kokeesta enemmän pisteitä kuin lyhyestä kokeesta. On ymmärrettävää, että korkeakouluopintoihin pyrkivä ylioppilaskokelas pyrki maksimoimaan mahdollisuutensa jatko-opintoihin.

Saamelainen korkeakoulu (Sámi allaskuvla) edellyttää opiskelijoiltaan saamen kielen taitoa, joka käytännössä tarkoittaa ylioppilastutkinnossa hyväksytysti suoritettua saamen äidinkielen koetta tai pitkän oppimäärän mukaista vieraan kielen koetta. Lyhyen oppimäärän mukaisen saamen kielen kokeen ylioppilastutkinnossa suorittaneet opiskelijat joutuvat erityiseen kielitestiin (*giella-geahččaleapmi*), joka osaltaan ratkaisee heidän opiskelumahdollisuutensa korkeakoulussa.

Saamelaiskäräjät esittää, että ylioppilastutkinnon saamen vieraan kielen koe järjestetään kahdella eri tasolla, lyhyen ja pitkän vieraan kielen kokeena.

³ Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:14.

Lopuksi

Saamelaiskäräjät on kiinnittänyt huomiota ylioppilastutkinnon suorituskielemiin ja saamen kielen asemaan tutkinnossa mm. vähemmistövaltuutetulle 11.01.2010 antamassaan lausunnossa. Ylioppilastutkintolautakunta on vähemmistövaltuutetulle 25.03.2010 antamassaan selvityksessä todennut mm., että se on valmis harkitsemaan uudelleen saamen kielen kokeiden järjestämistä, mikäli tutkinnossa tarvittavien tekstimateriaalien saatavuuden ja henkilöresurssien osalta tapahtuu riittävää kasvua kokeiden toteuttamiseksi.

Saamelaiskäräjät pyytää opetus- ja kulttuuriministeriötä ja ylioppilastutkintolautakuntaa harkitsemaan uudelleen saamen kielen asemaa ylioppilastutkinnossa. Ylioppilastutkinnolla on suuri vaikutus koko saamelaisopetuksen kokonaisuuteen tulevaisuudessa.

Aloitteesta päätti saamelaiskäräjien hallitus kokouksessaan 22.04.2014

Klemetti Näkkäläjärvi
puheenjohtaja

Ulla Aikio-Puoskari
koulutussihteeri
ulla.aikio-puoskari@samediggi.fi
puh. 010 839 3112

Tiedoksi

Opetushallitus, kirjaamo@oph.fi

Eduskunnan sivistysvaliokunta, siv@eduskunta.fi

Vähemmistövaltuutettu Eva.Biaudet@ofm.fi